

Az alábbi párbeszéd drámai módon jelzi annak a szakadéknak a mélységét, amely Macedónia két, önmagát egyaránt nemzetként definiáló közösségét, a macedón-szlávokat és az albánokat elválasztja egymástól. Íme a 2,04 milliós ország lakosságának nemzetiségi összetétele és vallási megoszlása: macedón 67%, albán 23%, török 4%, cigány 2%, vlah 1%, egyéb 1%; ortodox: 67%, mozlím 30%, egyéb 3%. Az albánok állítása szerint a köztársaság függetlenné válását (1991) követően megrendezett népszámlálás óta arányszámuk nőtt. A számbeli többséget alkotó macedón-szlávok vallási, etnikai és kulturális értelemben bolgár és szerb szomszédaikkal mutatnak rokonságot, míg az ország nyugati területein többségben lévő albánok a Koszovóban, Albániában és Dél-Szerbiában élő mozlím vallású albánokhoz kötődnek.

Az egyelőre feloldhatatlannak tűnő macedón–albán konfliktus forrása – a nemzetközi közösség figyelmét elsősorban lekötő katonai és politikai aspektusokon túl – abban keresendő, hogy a macedónok és az albánok eltérően ítélik meg az állam identitását, amelyben élnek: az előbbiek számára létfontosságú, hogy a „macedón nép” mint államalkotó tényező, az ohridi megállapodásban javasolt megoldás (lásd a következő oldalon publikált Preambulum szövegét) ellenére, mégis csak szerepeljen az alkotmányban. Az albánok válasza: az alkotmány vagy alapuljon teljesen az állampolgársági elven, tehát ne szerepeljen benne semmiféle „nép”, vagy ha igen, akkor ismerjék el az albán népet is alkotmányos, államalkotó tényezőként. Vagy legyen tisztán polgári állam, mondják az albánok, ami persze a Balkánon nyilvánvalóan csak papíron létezhet, tehát úgysem tükrözné a valóságot, vagy ismerjék el az állam duális jellegét, amit viszont a macedónok a szuverenitás megosztásaként értelmeznek, és semmiképpen sem akarnak elfogadni.

Az Európai Unió szakértői az utolsó pillanatban előálltak egy kompromisszumos javaslattal. Eszerint a Preambulum így szólna: „Macedónia köztársaság állampolgárai, a macedón nép, valamint a határain belül élő azon állampolgárok, akik az albán néphez tartoznak, a török nép, a vlah nép, a szerb nép, a roma nép és mások, vállalva a felelősséget... stb.”

A macedón parlamentnek november 15-éig kellene elfogadnia ezt az ösvér-változatot, az összes többi módosítással egyetemben. Ha a nemzetközi nyomás nem enyhül, lehet, hogy mind a macedónok, mind az albánok elfogadják az alkotmánymódosítást, de ettől még nem vehetjük biztosra, hogy az életbe is fog lépni. Valószínűbb, hogy nem fogadják el, mert a Preambulum vitás kérdései mellett más módosítások körül is kibékíthetetlennek tűnő ellentétek feszülnek. A macedón ortodox egyház számára például a különböző egyházak „törvény előtti egyenlőségét” kimondó 19. cikkely elfogadhatatlan, a tetovói albán magánegyetem hallgatói és az albán politikusok számára viszont a 48. cikkely jelent problémát, mert nem mondja ki, hogy a nemzetiségek jogosultak az állam által fenntartott felsőfokú oktatási intézményekre.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek a következő tűnik: amikor november közepén teljes lesz az alkotmányos és politikai zűrzavar, Stojan Andov házelnök feloszlítja a parlamentet, és a jövő év elejére kiírják az általános választásokat. Az alkotmánymódosítás nehéz kérdésének megoldása így az új politikai erőviszonyokat jobban tükröző következő parlamentre marad. Már ha annak – a valószínű albán választási bojkott miatt – egyáltalán lesznek albán parlamenti képviselői.

Kezdődik tehát minden előlről. (M. G.)

Párbeszéd Szkopjében

(AZ IWPR balkáni válságjelentése, 282. szám, II. rész, 2001. szept. 21.)*

Branko Geroszki, a vezető független macedón napilap, a *Dnevnyik* főszerkesztője, valamint Kim Mehmeti regényíró és a vezető független albán hetilap, a *Lobi* egyik alapítója szeptember 10-én a *Dnevnyik* szerkesztőségében beszélgetett az IWPR felelős szerkesztőjével, Anthony Bordennel és az IWPR macedóniai projektigazgatójával, Agim Fetahajjal.

IWPR: Hogy látjátok Macedónia jelenlegi helyzetét – túl vagyunk már a nebezén, vagy még csak most következnek?

Branko Geroszki: Nyilván, a válság még nem ért véget. A helyzet nagyon bonyolult, nagyon feszült. Vannak rejtett szándékok, amelyeket nem befolyásolhatunk, és amelyek – bár nem kedvelem az összeesküvés-elméleteket – meghaladják etnikai közösségünk képességeit. Szóval nagyon nehéz, és egyszerűen nem tudom, mi fog történni ezután.

Kim Mehmeti: Azt hiszem, minden a nemzetközi közösségtől függ. Macedónia már tett egy lépést egyfajta „libanizáció” felé: nemcsak hogy az albán nemzetiségűek saját katonai szervezetet alakítottak, amelyet az állami intézmények törvénytelennek tartanak, hanem a rendőrség maga is hozott létre katonai jellegű alakulatokat. Úgyhogy hacsak egész Macedóniát le nem fegyverzik, az ország konfliktuspotenciálja megmarad, bár alacsony szinten, de nagy kockázattal az egész Balkánra nézve. Különösen kockázatos lesz, ha egy biztonsági vákuum keletkezik a NATO mandátumának lejáratá után, és alkalom adódik a megtorlásra. Ebben az esetben a nemzetközi erőfeszítés kártyavárként fog összeomlani, és azt hiszem, ez Macedónia végét jelentené.

Geroszki: Értékelem, hogy Kim teljes demilitarizálásra vágyik, de a trend inkább a további felfegyverkezés felé mutat Macedóniában. Jelenleg új NATO-misszió van az országban, ami új fegyvereket, új katonákat és néhány esetben új problémákat jelent.

Mehmeti: Nem vagyok naiv. Tudom, mik a következményei egy idegen katonaság jelenlétének a saját szülőházamban. De én nem a helyi fegyverek megsemmisítéséről beszélek, csak azért, hogy a németek vagy mások tankjai vegyék át ezek helyét. Én az idegen fegyverek bejövételét a hazai fegyverek megsemmisítésének eszközeként látom. Utána olyan helyzetbe kerülünk, amelyben nem kellene a fegyverekre gondolnunk mint problémáink megoldásának egyetlen lehetséges módjára.

IWPR: Melyek a kulcstényezők, amelyek a béketerítvényekhez vezetnek?

Geroszki: A kulcstényező az, hogy mindkét etnikai közösség hozzájáruljon a megvalósításához. Az új egyezményben egy olyan rendszert vállaltunk fel, amely a konszenzuális demokráciához hasonlít. Egy olyan rendszert, amely kielégíti mind az albánok, mind a nemzetközi közösség igényeit. A gond az, hogy ezekhez a változásokhoz eljuthattunk volna három vagy négy év politikai, nem katonai harc után is. Macedónia EU-hoz való csatlakozási folyamata kapcsán Brüsszel minden biznnyal nagy nyomást gyakorolhatott volna a macedón hatóságokra. Most lehet, hogy van egy csodás rendszerünk, de a macedónok és albánok közötti kapcsolatoknak nincs semmi tartalma. A bizalom elveszett. Az albánok állandóan azt hangsúlyozták, hogy sosem voltunk háborúban egymással. Most ez már nem érvényes. Háborúztunk, és ez megnehezíti az ország jövőjével kapcsolatos kulcsfontosságú döntések meghozatalát. Hadd emlékeztessék arra, hogy Jugoszlávia a konszenzuális demokráciának egy tökéletesen megtervezett rendszere volt. Ami itt, nálunk van, az még annyira sem fejlett, mint a jugoszláv államrendszer döntéshozó szervezete, de még az az ország is szétesett. Szóval attól félünk, hogy a békefolyamat csupán megszilárdítja a jelenlegi viszonyokat. Maga a békefolyamat nem jelent semmit, ha nem hoz magával fej-

lődést, egy esélyt az előrelépésre mindkét etnikai közösség számára. Ez az esély talán még nem veszett el mindörökké, de attól félek, pillanatnyilag elveszett.

Mehmeti: Már bebizonyítottuk, hogy minden térségben, ha a két legnépesebb közösség el akarja pusztítani az országot, sikerül. De egy pozitív tanulságot is levonhatunk ebből: rá kell ébrednünk arra, hogy mi, macedónok és albánok nemcsak azért létezzünk, hogy betegünk egymásnak, hanem tulajdonképpen azért, hogy egy közös célt kövessünk. Akeretegezmény végleges szakítást kínál az államépítés leninista felfogásával, a 19. századi felfogással, amelyben a legnépesebb közösség dönt, és mi, a többiek csak annyiban vehetünk részt az államépítésben, amennyiben ezt a többség megengedi nekünk. Ha Macedónia tudatosan elveti ezt az elképzelést, visszanyerheti korábbi előnyét szomszédjaival szemben. Másrészt, ha nő azoknak a macedónoknak a száma, akik úgy gondolják, hogy nem tudnak együtt élni az albánokkal, vagy ha az albánok kezdenek elzárkózni, tanúi leszünk az etnikai határok meghúzásának Bitolában ma már nem élnek albánok, ugyanakkor nehéz macedónnak lenni Tetovóban. A nagy feladat megakadályozni ezeknek a veszélyes enklávéknak a kialakulását.

Geroszki: Kimmek minden egyes kedves vágya megíúsul, amikor az első fegyvert elsütik az aratás vége után, az első komoly incidensnél. Ne legünk naivak. Még mindig háborúban vagyunk egymással. Csak a béke elemi politikai előfeltételei jöttek létre, de kételem, hogy ennek a háborúnak vége lenne. A politikailag szélsőséges albánok nagyon világos üzeneteket kaptak nyugati hatalmaktól: ha politikai célokat akartok elérni, fogadjatok fegyvert, harcoljatok, és sikerülni fog! Elismerem, hogy a fegyveres albán harcosoknak sikerült elérniük céljaikat, legalábbis részben. Ez azt sugallja nekem, hogy a történetnek nincs vége. Úgyhogy eléggé borúlátó vagyok, és úgy érzem, a béke messze van.

Mehmeti: Tudom, hogy reményeimet nagyon könnyű egykettőre megsemmisíteni. Útban hazafelé három ellenőrző ponton kell átmennem, ahol Ljube Boszkovszkij [a belügyminiszter, akit egyesek szerint felelősség terhel a ljuboteni gyilkosságokért] tartalékosai kérik fogják a személyi igazolványom, és minden azon múlik, hogy részegek-e, avagy józanok! Tehát nem áltatom magam. Tudom, hogy könnyű háborút indítani, a béke pedig időt és erőfeszítéseket igényel. De barátaim, a macedónok lenyűgöznek. Úgy tűnik, mindig tudják, mit gondolunk mi, albánok. Hadd mondjam el neked, hogyan értjük mi a Nyugat üzenetét: „Ti, albánok legyetek óvatosak, mert ez az utolsó alkalom, amikor még túlélhettek. Ha még játszadoztok a jövőben, az nagyon kockázatos lehet.” Teljesen egyetértek azzal, hogy a Balkán-övezet „dejugoszlavizálása” még nem ért véget. Számomra akkor fejeződik majd be, amikor Koszovó és Montenegró státusát meghatározzák. Akkor, ha van megfelelő nemzetközi támogatás, beleértve egy erőteljes katonai jelenlétet, le lehet majd zárni a macedón történetet.

IWPR: Mi az önök véleménye a konfliktusba való nemzetközi beavatkozásról, különösen a NATO szerepéről?

Geroszki: Úgytelnek voltak. Kim válasza pontosan azt igazolja, amit a politikai célok elérésére használt erőszak bátorításáról mondtam. Amint Kim és velem együtt minden albán értelmiségi is vallja, a koszovói kérdés még mindig nincs megoldva, és minden balkáni ország érdekeit érinteni fogja, különösen Szerbiát és Jugoszláviát, valamint a nemzetközi közösséget. Montenegró úgyszintén a jövő kérdése, és ez a montenegrói albánok státusára is vonatkozik. Szóval szeretném, ha meg lehetnének győződve arról, hogy az albánoknak szóló üzenet valóban az: „Ez az utolsó játszmátok”. Szeretném ezt hallani egy albántól: „Oké, elértünk, amit elértünk, meg vagyunk elégedve. Ez van. Elértük a célunkat. Most békében élhetünk.” Sajnos, nem ezt az üzenetet kapjuk. Az albánok története a Balkánon folytatódik. A válság folytatódik. További háborúk várhatók, további problémák, további gondok a nemzetközi közösség beavatkozásával.

Mehmeti: Ne felejtsetd, hogy márciusig a nemzetközi közösség nagyon egyértelműen viszonyult a macedóniai válsághoz, és teljes mértékben a kormányt támogatta. De ez a helyzet megváltozott, amikor látták, hogy az állami intézmények nem tényleges közintézmények, hanem csupán közösség védelmében érdekeltek. Megváltozott, amikor látták, hogy a macedón nyelvű média nem vonakodott általánosítani a bűnösséget: egy

gyerektől egy tyúkiig – egy albán tyúkiig – mindenki bűnös, minden legitim célpont.

Geroszki: A dolgok nem úgy állnak, ahogy Mehmeti bemutatja őket. Először is, nem feledkezhetünk meg egy nagyon fontos tényről: ki indította a háborút. Albán „banditák” voltak, amint George Robertson [a NATO főtitkára] nevezte őket az elején. Az áldozatok ebben a háborúban a macedónok. Ez a háború egy macedón terület rész meghódításáért indult, és még mindig tart. Teljesen biztos vagyok benne, hogy a NATO új missziójával ez sikerülni is fog. Egy terület rész mindenképp a macedón állam ellenőrzésén kívülre fog kerülni. Nem megfelelő viselkedésre, amint az idegenek mondják, mindkét részről sor került. De a nemzetközi közösség részrehajló volt. Ha volt valaha dédelgetett gyerek a Balkánon, az albánok voltak azok – az Egyesült Államok, az EU és a koszovói háborúban a NATO támogatja őket. Na már most: ami megtörtént, az megtörtént. A harc tétje győztesének gratulálni kellene. De mi lesz a vége mindennek? Milyen lesz az élet Nyugat-Macedóniában, a „tetovói gettóban”? Milyen lesz az állam? Szerencsésebb lesz-e az előzőnél? Ezek a nagy kérdések. Boldogabbak és gazdagabbak lettek-e utóbb a többi országok – Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Jugoszlávia –, amelyek átmentek a háború poklán? Mindent, amit az albánok Macedóniában fegyverek és gyilkosságok révén elértek, elérhették volna politikai eszközökkel. A civilizált világban a politikai célokat politikai eszközökkel szokás elérni. Koszovóban ez lehetetlen volt, de Macedóniában lehetséges volt. Ezért nagy bűn az, ami Macedóniában történt.

Mehmeti: Nem tagadom, hogy az albánok indították a háborút. Ebben legalább egyetértünk. De be tudnám bizonyítani, hogy az albánok soha nem nyúltak fegyverért, hogy megtámadják a macedónokat; ők intézményeket támadtak meg. Soha nem támadtak meg egyetlenegy települést sem, egyet sem! A macedónok azt is állítják, hogy az albánok területet foglaltak el. Tán az én házamat elfoglalták az albánok? Elvégre albán ház! Etnikai, nem állami kifejezésekkel szólva, és mindig úgy gondoltam, hogy az én kertem albán kert, nem macedón. De a háború alatt rájöttem, hogy a macedónok albertőlként kezelnek ebben az országban. Ha nem vagyok megelégedve a házammal, és felemelem a hangom, ők majd megmondják nekem, hogyan kell viselkednem, elvégre ez egy macedón ház.

IWPR: Mindkettőtököt bosszú ideig politikailag mérsékeltek tartottak. De nemrég egyesek változást észleltek. Branko olyan szövegeket írt, amelyek azt sugallják, hogy az egyetlen megoldás egy katonai megoldás. Kim pedig – ennek a beszélgetésnek a kivételével – megkövetelte tolmácsok használatát régi macedón barátjaival szemben is. Tebát változott-e álláspontotok és politikai irányvonalatok?

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy egyikünk álláspontja sem változott. A válság változott meg, jelentősen. A Leszok kolostor megváltozott, mert a fele elpusztult. A pilepi és bitolai mecsetek megváltoztak, mert a pilepi már nem létezik. Hetven macedón család család nélkül maradt, többségük nem katonai ütközet, hanem álnok gyilkosság áldozata lett. Az ország határozottan megváltozott. Az emberek elvesztették bizalmukat. Nem vagyok olyan derűlátó, mint Kim, hogy rövidesen a Kozarát [jugoszláv tánc, amely a testvériséget és egység jelképe] fogjuk jámi, és öljük-csokoljuk egymást, és boldogan élünk, míg meg nem halunk. Ez nem várható egyhamar. A békét választani elvi kérdés. Én voltam az első, aki nyilvánosan javasolta az alkotmány bevezető szakaszának módosítását [egy lényegbevágó albán követelés]. Én voltam az, aki a békét támogatta a tárgyalások utolsó percéig. De nem fogadtam el, hogy holmi banditák elfoglalják Tetovót. A *Dnevnyik*-ben közzétett kommentáromban, amelyért mindannyian ujjal mutogattok rám, teljesen méltánytalanul a harcias macedónok táborába utalva át engem, a következőket mondtam: nem lesz béke Macedóniában, ha nem tartjuk be az egyezményeket. Tetovo és más területek elfoglalása nem szerepelt az egyezményekben. Mindannyian tudjuk, ki indított támadást az ohridi egyezmény aláírása napján. Az nyomás gyakorlása egy egész nemzetre. Kim és én megbeszélhetnénk, hogyan kellene megterveznünk ezt a mi lakásunkat. Nekem megvan a saját szobám, neki megvan az ő saját szobája. Vagy ebben az országban, ahol neki van egy háza, és 5 kilométerre az övétől van az enyém. De ha te odajössz hozzám, és azt mondd nekem, hogy az én szobám már nem az én szobám, hogy ki kell költöznöm, ahogy azt 70 000 macedónnak megmondták, nem lenne más választásom, mint hogy megvédjem a szobámat a mi közös lakásunkban – azaz a házamat a mi közös országunkban. A probléma nem a te házad, Kim, és a te földed, amelyeket te teljesen jogosan tekintesz albánnak. Alig 5 kilométerre a te házadtól van az én házam – az én házam a kérdés. A macedónokat üzi el Tetovo térségéből, nem az albánokat. Szeretnék egyetlen albán értelmiségit látni, aki azt mondja: „Álljatok meg emberek. Azért megsemm kellene ezeket az embereket kiűzni történelmi otthonukból, mert nem helyes.” Pillanatnyilag 70 000 macedónt üztek el otthonaikból, és 50 000–60 000 albán menekült el a háború következtében. Ez az egyetlen dolog, amiben egyenlők vagyunk: a háború következményeiben és szenvedéseiben. De nem egyenlően oszlik meg közöttünk a felelősség ezért az igazságtalanságért.

Mehmeti: Még a matematikánk sem egyforma. Branko 70 áldozatot említ, én körülbelül 400-ról beszélek. Mert én minden új sírt számításba veszek Macedóniában: macedón és albán egyaránt. Számításba veszem az albán áldozatokat is – gyerekeket, nőket, a ljuboteni 10 személyt... Ő csak a macedónokat veszi számításba, mintha ők volnának az egyedüli áldozatok. Egész idő alatt a média, a parlament, mindenki azt állítja, hogy Macedóniában csak 70 áldozat volt. A kormány csak a rendőröket és a katonákat veszi számításba. Nem veszi számításba a Porozsban megölt gyermekeket. Szánalmas. Az albánok közelebb állnak az igazsághoz, nem azért, mert emberségesebbek vagyunk, hanem azért, mert macedón és albán nyelven is olvasunk. Ez a helyzet, közelebb állunk az igazsághoz. Örülök, hogy az albánok nem általánosították a bűnösséget, hanem világosan elhatárolták: a konfliktus az NLA és a hatóságok között volt, soha nem az albánok és a macedónok között. Ez történt a macedónokkal... Ami a nyelvet illeti, bizonyítottam polgártársaimhoz való viszonyulásomat áltál, hogy mindkét nyelven mondtam történeteket. De megál-

* Balkáni sajtótudósítók hálózata, a térség eseményeihez és válságához kötődő kérdések elemzéseit terjeszti

Folytatás az 5. oldalról

zottnak éreztem magam. Provokáltak. Jól beszélem a macedón nyelvet, de amikor azt mondom, hogy albánul szeretnék beszélni, azért teszem, hogy jobban rendezhessem a gondolataimat. De aztán egyik kollégám, akét meghívtak egy tévéműsorba, megkérdezte, hogy elmondhatna-e legalább néhány mondatot albánul. A macedónok úgy reagáltak, mintha az NLA-jött volna, hogy felrobbantsa a stúdiót! Ezért tartok ki amellett, amit mondtam: amíg nem kezdjük el tisztelni egymást ebben az államban, nem használom többé ezt a nyelvet.

IWPR: Mik az előfeltételei a macedóniai békének és együttélésnek?

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy amikor az alkotmány módosításait bemutatják a parlamentben, az albánok megszavazzák azokat, és megszavazzák a Macedón Köztársaság alkotmányát egészében. Így, és után először, elfogadják majd ennek az államnak az alkotmányát, és azt fogják mondani: igen, ez a mi országunk, ahol békében és nyugalomban élhetünk. Eddig a pillanatig még nem hallottam ilyen kijelentést, de remélem, fogok. Ez egyike az alapvető előfeltételeknek. A macedón nemzeti sztereotípiát jelentős mértékben különbözik a többi, hatalmasabb balkáni nemzetektől. És ez szerencsés dolog ebben a térségben. Nem lesz tragédia, ha a kisebbség fenyegetve érzi magát, mert a világ minden táján a kisebbségek, ha fenyegetve érzik magukat, harcolnak jogaikért. Ha sikerül elkerülnünk egy igazi háborút, azt fogja jelenteni, hogy sikerült elkerülnünk ezt az érzést.

Mehmeti: Branko egyik feltétele teljesül. Az, aki elsőként lőtt, elsőként kezdett leszerelni. Ebben helyesen járt el a nemzetközi közösség. Ha úgy gondolnám, hogy az ohridi egyezmény a legkisebb mértékben is károsította a macedónokat, én, Kim Mehmeti, nyilvánosan elhatárolnám magam tőle. Nem akarok semmit elfogadni, ami azt jelentené, hogy valamit elveszünk valaki másától azért, hogy a másiknak adjuk. Pontosan tudom, hogy Macedónia békéje a macedón nemzetiségűek közérzetétől függ. Nem gondolom, hogy kevésbé bátor nép, mint a sajátom. De ha a macedón állam továbbra is azt az érzést próbálja kelteni a macedón nemzetiségűek körében, hogy megaláztatott és lealacsonyítottak, nem látok kiutat. Ha a média továbbra is azt az érzést táplálja, hogy a macedónok vesztesek, és hogy ez fegyverletétel, akkor két-három éven belül megalakul a macedón nemzetiségűek „NLA”-ja, és ugyanaz a probléma jelenik meg újra, csak nagyobb léptékben. Ebben az esetben az albánok nem ennek az államnak a fennmaradásában lesznek érdekeltek, hanem a lehető leggyorsabb eltűnésében. Na már most, Koszovó a macedóniai albánok oktatási és kulturális központja, családjaik fele ott van. Branko tudja, ki tanított minket Jugoszláviában. Miért Koszovóba menekültek a macedóniai albánok, nem pedig Albániába? Mert a macedóniai albán férfiak legalább 30 százalékának koszovói felesége van. Nemcsak a nemzeti érzésről van itt szó. Ezért számunkra semmi sem bosszantóbb, mint amikor az elnök előáll, és azt mondja: ellene vagyunk egy független Koszovónak. Miért ellenzitek azt, amit saját népeitek számára biztosítani próbáltak – egy független államot? Sosem értettem ezt. Miért volna Macedónia veszélyben? Az eredmény az, hogy a macedóniai albánok úgy érzik magukat, mintha valamiféle „váróteremben” lennének Koszovó tekintetében. Lehet, hogy buta vagyok és naiv – író vagyok, és nem tudok politikailag gondolkodni, de azt hiszem, hogy azon a napon, amikor Koszovót független állammá nyilvánítják, a macedóniai albánok tudni fogják, hogy elérkezett a történet vége. Ugyanakkor, amíg Koszovó albánok és szerbek közötti elosztásának dilemmája megoldatlan marad, a macedóniai albánok azon tűnődnek: na és mivelünk mi lesz? Ebben az összefüggésben én nem érzem magam győztesnek. Egy győztesnek más célja kellett volna legyen – Macedónia lerombolása –, és azt kellene mondania: felülkerekedtünk a macedónoknak. Én még tudat alatt sem mondtam soha, hogy a macedónok ellen harcolunk: nem, hanem ennek az államnak – az én országomnak – az intézményei ellen.

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy miután az elnök elolvassa a kijelentésedet, jobban meggondolja majd, mit mond a független Koszovóról. Lehet, hogy régebb Kim nem volt annyira veszélyes, de most az, mert még ha nem is ő a győztes, Borisz Trajkovskij katonailag legyőzték.

Mehmeti: Ha úgy érzi, hogy csak a macedón nemzetiségűek elnöke, ez így is van rendjén.

Geroszki: Mindenesetre azt gondolom, hogy az albánoknak már van egy független Koszovójuk, azt hiszem...

Mehmeti: Hát akkor miért vagy ellene, ha egyszer tudod, hogy már az övék? Ez még bosszantóbb.

Geroszki: Azt hiszem, hogy tényleges autonómiátok lesz Nyugat-Macedónia egy részében, mert annak a területnek egy része nem lesz a biztonsági erők ellenőrzése alatt. De abban is biztos vagyok, hogy az elkövetkező időszakban a macedóniai albánok még rosszabb helyzetben lesznek mint eddig. De azt már nem fogod tudni megmagyarázni magadnak, és még kevésbé nekem. Macedónként az én bűnöm nagy, mert nem tettem eleget, bár sokat tettem – ezt el kell ismernem – azért, hogy konstruktív legyek, és bátor a kisebbségek jogainak kiterjesztésében. De azt hiszem, hogy a te hibád egy egészen picit nagyobb az enyémnél, mert nem mondtad elég igyekezettel: „Várjatok, mindig van egy másik esély, nem szabad elkezdenünk embereket ölni emiatt.”

Mehmeti: Az én előnyöm az, hogy olvasom Branko írásait, és mindenről tudok, amit mondott, ő viszont nem olvassa az én írásaimat. Nem hibáztatlak, ilyenek a körülmények. De te nem tudod, mit mondtam ennek a háborúnak a kezdetén, és nem tudom itt neked kifejteni, mert nincsenek nálam a szövegek. Minden háborút nehéz megmagyarázni. Valóban szükségünk volt egy háborúra? Nem. De mit nyerhetünk belőle? Amikor Horvátországban elkezdődött a háború, lehetetlen lett volna találni egy horvátot és egy szerbet, akik így leültek volna beszélgetni. És Macedóniában még mindig találhatnánk legalább 100 embert, aki bárnem igazán nézi egymást jó szemmel, még mindig hajlandó beszélgetni. Ha a térszta jól meg van dagasztva, mindig lehet belőle jó kenyér. Ezért mondom folyton: minden az intézményeken múlik, hogy képesek lesznek-e a dagasztásra. A jelenlegi idiótáinkkal [a politikusokkal] nemcsak további háborút várunk, hanem akár rosszabb dolgokat is. Még most

is megpróbálják majd ránk kényszeríteni, diktálni nekünk, milyen házat építsünk, és hogy az utca bal vagy jobb oldalán építsük-e. Egy új nemzedékre számítok, amely képes lesz levonni a tanulságot ebből a tragédiából.

IWPR: Az utolsó kérdés a legnebezesebb – mindezek után, el tudnátok mondani, hogy miben érték egyet ti ketten?

Geroszki: Lenyűgöz Kim optimizmusa, még ha azt állítja is magáról, hogy pesszimista. Úgy tűnik nekem, hogy fantasztikusan optimista, úgy-hogy nem bánám, ha találkozoznánk még, és szemináriumokat tartanánk, ahol többet tanulhatnánk a testvériességről és az egységről. Szeretnék osztani az optimizmusában, de, őszintén szólva, jelenleg nem értek vele egyet.

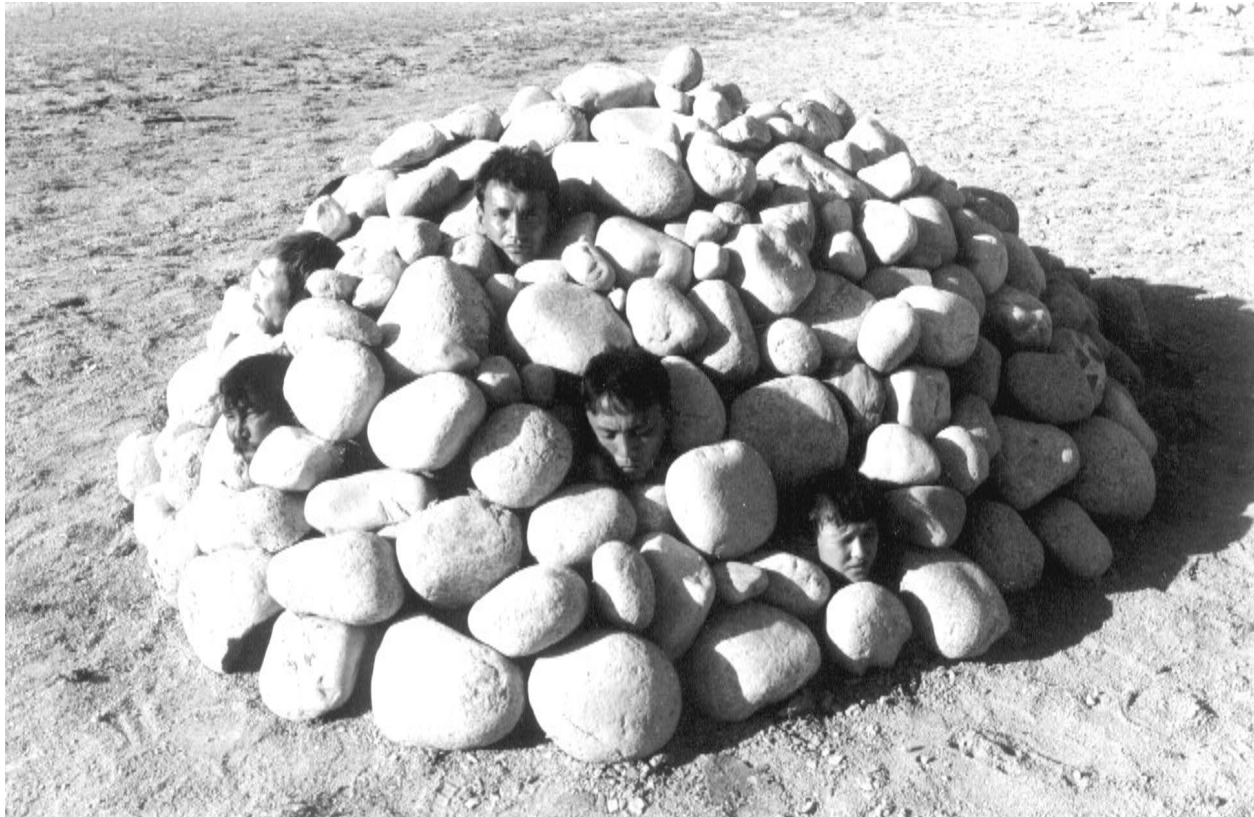
Mehmeti: Vállalom az optimista szerepét. Tudod, miért vagyok az? Tudom, hogy minden macedón szomszédom kalasnyikóvt kapott. Tudom, hogy Macedóniában kalasnyikók tízezreit osztották szét. Tudom, hogy egyes területeken a macedónok fellázadhattak volna, és balhét csinalhattak volna. Még az albánoknak is azt mondom: ez azt bizonyítja, hogy nem akarnak háborúzni velünk. Annak bizonyítéka, hogy az albánok nem akarnak háborút a macedónokkal, a következő: egy etnikailag tiszta albán környezetben élek, és még a legirátudatlanabb albántól sem hallottam – ezt becsületszavamra mondom –, hogy eljött a végső leszámolás ideje. Mindenki csodálkozik, hogy lehetséges, hogy a kormány nem tért észre, hogy nem jelent meg valami bölcs ember, hogy mindent egyenesbe hozzon. De mégis, az albánok nem a macedónok ellen lázadtak fel – még a legkeményebb lázadók sem. Újságróként kapcsolatba ke-

„A” MELLÉKLET – Alkotmánymódosítások Preambulum

Macedónia Köztársaság polgárai, felelősséget vállalva hazájuk jelenéért és jövőjéért, tudatában léve és hálával adózva elődeik áldozatkészségének és elkötelezettségének a független és szuverén Macedónia létrehozására irányuló törekvéseikben, annak tudatában, hogy felelősséggel tartozunk a jövő nemzedékeknek gazdag kulturális örökségünk és a Macedónián belüli együttélési hagyományok minden értékes elemének ápolásáért és fejlesztéséért, egyenlő jogokkal és köteleességekkel a közös érdekében – Macedónia Köztársaság, a Krusevói Köztársaság hagyományának és Macedónia Antifasiszta Népi Felszabadító Közgyűlése határozatainak, valamint az 1991. szeptember 8-i referendum eredményének értelmében, elhatározták Macedónia Köztársaság független, szuverén államként való megalapítását, a törvény hatalmának megalapozása és megerősítése, az emberi jogok és szabadságjogok szavatolása, a békés együttélés, társadalmi méltányosság, gazdasági jólét biztosításának szándékával az egyének és közösségek életében egyaránt, és ebben a vonatkozásban, képviselőin, Macedónia Köztársaság szabad és demokratikus választásokon megválasztott Országgyűlésén keresztül elfogadják...

*

Kiindulópontul véve a macedónok történelmi, kulturális, szellemi és államisági örökségét, évszázadokon át folytatott küzdelmüket a nemzeti és társadalmi szabadságért és saját államuk megalapításáért, és különösen a Krusevói Köztársaság államisági és törvényességi hagyományait, valamint

Yerbossin Maldibekov (Kazahsztán): Polpot, művészeti installáció, 1999

ritülem velük, és mindannyian azt állították, nem tudják elviselni a megaláztatást az ország intézményei részéről. Ha rajtam állna, a polgári engedelmességet választanám – mindennapos tiltakozások, bojkottok, útlezárások –, nem pedig a háborút. Minden bizonnyal elmagyarázhattad volna a albánoknak, hogy mindezt el lehetett volna érni három év alatt. De ne feledd, hogy vannak emberek, akiknek a túrelmi szintjük különbözik a Brankótól és a Kimétől. Most elmondom nektek egy titkot: hosszú idő óta először jöttem át a Vardarnak erre az oldalára. Félek a tartalékosoktól, de Brankótól nem.

Keretegyezmény

(...)

I. Alapelvek

1.1. Az erőszak használatát politikai célok elérése érdekében teljesen és feltétel nélkül elutasítjuk. Csakis a békés politikai megoldások biztosíthatják Macedónia stabil és demokratikus jövőjét.

1.2. Macedónia szuverenitása, területének oszthatatlansága és az állam egysége jellege sérthetetlen, és meg kell védeni ezeket. Az etnikai kérdésekre nem létezik területi megoldás.

1.3. Macedónia társadalmának többnemzetiségi jellegét meg kell őrizni, és tükrözni kell azt a közéletben.

1.4. Egy modern, demokratikus államnak, fejlődése és formálódása természetes útján, folyamatosan biztosítania kell, hogy alkotmánya mindenben megfeleljen összes állampolgára szükségleteinek, és összhangban legyen a legmagasabb színvonalú nemzetközi szabványokkal, amelyek maguk is folyamatosan fejlődnek.

1.5. A helyi önkormányzat kifejlesztése létfontosságú az állampolgároknak a demokratikus közéletben való részvétele batorításában, és a közösségek azonossága iránti tisztelet előmozdításában. (...)

Kelt Szkopje városban, Macedóniában, 2001. augusztus 13-án.

*

(A továbbiakban először a Preambulum és egyes cikkelyek módosított szövegeit közöljük dőlt betűkkel, alattuk pedig az eredeti, módosítatlan szövegeket normál betűtípussal. A szerk.)

aMacedónia Antifasiszta Népi Felszabadító Közgyűlés határozatait, együtt a macedón állam mint szuverén köztársaság alkotmányos és törvényes folyamatoságával a szövetségi Jugoszlávia keretében, és Macedónia Köztársaság polgárainak az 1991. szeptember 8-i referendumon szabadon nyilvánított akaratával, valamint azzal a történelmi ténnyel, hogy Macedónia a macedón nép nemzeti államként jött létre, amely teljes állampolgári egyenlőséget és a macedón néppel való folyamatos együttélést biztosít a Macedónia Köztársaságban élő albánoknak, törököknek, vlahoknak, romáknak és más nemzetiségeknek, és azzal a szándékkal, hogy megalapítsák Macedónia Köztársaságát mint szuverén és független, polgári és demokratikus államot; meghonosítsák és megerősítsék a törvény uralmát mint alapvető kormányzási rendszert; biztosítsák az emberi és állampolgári jogokat és szabadságjogokat, a nemzetiségek közötti egyenlőséget; békét és közös otthon biztosítsanak a macedón népnek a Macedónia Köztársaságban élő nemzetiségekkel; társadalmi méltányosságot, gazdasági jólétet és bőséget biztosítsanak az egyén és a közösségek életében, a Macedónia Köztársaság Országgyűlése elfogadja...

7. cikkely

(1) Macedónia Köztársaság egész területén és nemzetközi kapcsolataiban érvényes hivatalos nyelv a macedón nyelv; cirill írásjelekkel írva. (2) Minden más olyan nyelv, amit a népesség legalább 20 százaléka beszél, szintén hivatalos nyelv, sajátos írásmódjával használva, az alábbiak szerint. (3) A macedón nyelvtől eltérő hivatalos nyelvet beszélő állampolgárok bármely hivatalos személyi iratát az illető nyelven is ki kell állítani, a macedón nyelvtől irat mellett, a törvénynek megfelelően. (4) Bármely személy, amely olyan önkormányzati egységben él, ahol a lakosság legalább 20 százaléka a macedón nyelvtől eltérő másik hivatalos nyelvet beszél, bármelyik hivatalos nyelvet használhatja a központi kormányzat olyan helyi hivatalaival való értekezésében, amelyek az illető önkormányzati egységért felelősek; ezek a hivatalok az illető nyelven is kötelesek választ adni a macedón nyelv mellett. Bármely személy bármelyik hivatalos nyelvet használhatja a központi kormányzat fő hivatalaival való értekezésében, és az illető hivatal a macedón nyelv mellett az illető nyelven is köteles választ adni. (5) Macedónia Köztársaság szervei körében bármely, a macedóniától eltérő hivatalos nyelv használható a törvényes rendelkezéseknek megfelelően. (6) Azokban a helyi önkormányzati egységekben, ahogy a lakosság legalább 20 százaléka beszél egy bizonyos nyelvet, az illető nyelv és írásmódja hivatalos nyelvként használható a macedón nyelv és a cirill betűs írásmód mellett. Azokra a nyelvekre vonatkozóan, amelyeket a la-